

Geliş Tarihi: 14.05.2015 / Kabul Tarihi: 01.09.2015

Derleme

Ağrı ve Sanat

Pain and Art

Ali İhsan ÖKTEN

Adana Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Nöroşirürji Kliniği, Adana, Türkiye

ÖZ

Hastalarımızdan en sık duyduğumuz şikayet sözcüğüdür ağrı. Hiçbir kişi yoktur ki, yaşamının herhangi bir döneminde şiddetli ağrıdan yakınmasın. Bu yüzden ağrının geçmişi insanoğlu kadar eskidir. Ağrı, sadece beyin-omurilik-sinir cerrahlarının en çok duyduğu şikayet sözcüğü olmayıp, tüm tıp disiplinlerinde hekimlerin en çok duyduğu sözcüktür. Tıp alanında verilen medikal tedavilerin ve yapılan ameliyatların çoğu bir şekilde ağrıyı kontrol altına almak, azaltmak veya ortadan kaldırılmasına yöneliktir.

Ağrı, sızı sevimsiz bir konu ancak yaşamımızda hep var olan şeydir. Ağrı sanatın farklı disiplinlerinde nasıl işlenmiş, nasıl yansıtılmıştır. Şairler, yazarlar, müzisyenler, ressamalar çektikleri ağrıyı nasıl dillendirip şiire, yazıya veya resime dökmüşlerdir. Makalede ağrının sanatla olan ilişkisini incelemek amaçlanmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Ağrı, Edebiyat, Sanat

ABSTRACT

“Pain” is the most frequent complaint expressed by our patients. There is no one who has not experienced severe pain at some point of his life. In other words, the history of “pain” is as old as the history of humankind. “Pain” is not only the most frequent complaint faced by the neurosurgeons but also the most frequent complaint for all medical professions. Most of the treatments and the procedures performed in medicine have aimed to control the severity of “pain” or to reduce it, or to abolish it.

“Pain” is unattractive but it is a tenacious a part of life. “Pain” has been depicted in various branches of art by poets, writers, musicians and painters who have experienced it. In this study, the relationship between art and “pain” has been evaluated.

KEYWORDS: Pain, Pen, Art

Zevk zaman zaman gelen bir ziyaretçidir; ama ağrı gaddarca bize sarılır kalır.

JOHN KEATS

Hastalarımızdan en sık duyduğumuz şikayet sözcüğüdür ağrı. Hiçbir kişi yoktur ki, yaşamının herhangi bir döneminde şiddetli ağrıdan yakınmasın. Bu yüzden ağrının geçmişi insanoğlu kadar eskidir. Ağrı, beyin-omurilik-sinir cerrahlarının en çok duyduğu şikayet sözcüğüdür. Beyin-omurilik-sinir cerrahisi

alanında yapılan ameliyatların çoğu bir şekilde ağrıyı kontrol altına almak, azaltmak veya ortadan kaldırılmasına yöneliktir.

Zamansızdır ağrı, kaçınılmazdır ve tanımlanması güçtür. İnsanoğlu düşünmeye başladığında, kafasını kurcalayan temel soruların başında ağrının usandırıcı doğası geliyordu ve bu soru bugüne kadar geçerliliğini korumaktadır. Ağrı, her çağda tümüyle gerçek ve yalın bir olgu olarak karşımıza çıktığı halde, insanların ona ilişkin tavır ve davranışları dönemlere göre değişen ağırlıklarla büyüyen, dinin, batıl inançların, felsefenin

Yazışma adresi: Ali İhsan ÖKTEN

E-posta: aihsan33@hotmail.com

ya da pratik yaklaşımların etkisinde kalmıştır. Ağrı ve acı çekme kişinin kültüründen bağımsız olarak ortaya çıkar. Ancak ifade biçimleri kültürel faktörlere bağlıdır. Çünkü ağrı insanın geçmişteki deneyimleriyle de ilgili hoş olmayan emosyonel ve sensoryal bir duydur (7).

Yüzyıllar boyu hekimler ağrıyı azalttıkları veya ortadan kaldırdıkları için tanrısallaştırılmıştır. M.Ö.5. yüzyılda yaşayan Hipokrat *“Ağrıyı dindirmek ilahi bir sanattır”* diyerek hekimliğin kutsal yönünün insan acılarını dindirme eyleminden kaynaklandığını vurgulamıştır. Hipokrat ağrıyı, sağlıklı bir bedendeki doğal denge durumunun bozulması sonucu ortaya çıkan durum olarak açıklamıştır. Günümüzde ise tıbbın işlevi ve hastaların bizden istedikleri onları oyalamak değil, en kısa zamanda tanı, tedavi ve mümkün olduğunca ağrısız sağlıklı bir yaşama kavuşturmadır. İbn-i Sina, ağrıyı *“Bedene zararlı olanı hissetmektir”* şeklinde tanımlar. İbn-i Sina, ağrıları 15 tipte toplamıştır; kazıyan, sertlik hissi veren, sıkıştırıcı, büzücü, kırıcı, yumuşak, delici, batıcı, uyuşturucu, darabanlı, ağırlık hissi veren, yoran ve yakıcı ağrılar. Leonardo da Vinci'ye göre; *“Ağrı, dokunma duyusunun yoğunlaşmış bir uzantısıdır”*.

Ağrı, sızı sevimsiz bir konu ancak yaşamımızda hep var olan şeydir. Ağrı edebiyata nasıl yansımıştır. Şairler, yazarlar ve ressamlar çektikleri ağrıyı nasıl dillendirip yazıya ve resme dökmüşlerdir.

Bütün dillerde olduğu gibi ağrı, en eski kelimelerden birisidir. **Ağrı**, Türkçe bir kelimedir. Divan-ü-Lügat-it Türk adlı ilk Türkçe sözlükte (XI. yüzyıl) ağrımak ve ağrığ kelimeleri vardır. Günümüz Azeri Türkçesinde ağrı için “ağrığ” sözcüğü halen kullanılmaktadır. Eski Türkçe metinlerde ve günümüz Azeri lehçesinde acıılanmak veya acılanmak, acı ile aynı köktendir. Bütün dillerde fiziksel acı ile soyut acılar için aynı kelimeler kullanılabilir. Avrupa dillerinde ağrı karşılığında kullanılan kelime Fransızca “peine”, İngilizce “pain” kelimesidir. İngilizce’de ağrı anlamına gelen “**pain**” kelimesi Latince “**poena**” ve Grekçe “**poine**”den türemiştir (1). Ceza anlamına gelen pain kelimesi, İngilizce’ye eski Fransızca’dan geçmiştir. Penaltı (penalty) bu kökten gelir. Hakem penaltı kararı verince tribünlerde taraftarların kalb ağrıları çekmesi boşuna olmayıp etimolojik temelleri vardır. Bu hem ağrı, hem ceza hem de ödeme anlamlarına gelir. İngilizcede “ağrı” duygusu için kullanılan başka bir kelime de “ache” kelimesidir. Bizdeki “ah” çekmek deyiimi ile İngilizce’deki “ache” kelimesinin aynı kökten olduğu, bu kelimenin Grekçe veya Latince olmayıp, bir Cermen kelimesinden türediği sanılıyor (6). Bu saptama doğruysa, ağrı çekmekte insanların nasıl birbirine benzediği, ilgi çekicidir. Türkçe’de ise ağrı ile eş anlamlı olarak “**sancı**” kelimesi kullanılır. “**Acı**” kelimesi ağrıya oranla daha yeni olabilir. Bir de ağrıya eş anlama gelen dert=derd kelimesi vardır. Hem soyut acılarda hem bedensel ağrı veya acılarda dert kelimesi kullanılabilir. Bizde acı, daha çok soyut ve bedensel acılar için, ağrı ise daha çok somut bedensel acılar için kullanılır. Ağrıyı soyut bir ağrı, yani aşk ızdırabı olarak kullanmak isteyen Yahya Kemal “Günlerce ne gördüm, ne de bir kimseye sordum. / Yarab hele kalb ağrıların geçti diyordum” derken “ağrı” kelimesinin başına kalb kelimesini getirmekle kelimeyi soyutlaştırmıştır (5). **Acı** kelimesi azap, ıstırap kelimeleriyle eş anlamlı olup manevi ağrıyı tarif eder. Bütün dillerde fiziksel acı ile soyut acılar için

aynı kelimeler kullanılır. “Dolor” Latince ızdırıp demektir. Fakat şiddetli keder karşılığı olarak da kullanılabilir. Hazreti İsa için kederlenen Meryem “Mater Dolorosa=Acılı Anadır”. Ağrı, Hıristiyan öğretilerine göre ruhu saflaştırma ve günahattan arınma yolu olarak algılanmış, İsa’nın acı sonu ağrıya kutsal bir anlam yüklemiştir.

Acının yokluğunda yaşam, insanlar için sonsuz bir rahavetten öte hiçbir anlam taşımayacak, canlı türlerinin varlıklarını sürdürebilmesi olanaksızlaşacaktı. Ağrının yokluğunda ise tıbbın gelişimi bugünkü boyutlarda olmayacak, hekimlerin tarihsel konumu bugünkü değerde olmayacaktı. Açlık, susuzluk gibi acı ve ağrı duygusu da canlılığa zorunlu olarak eşlik eder. Şair Edip Cansever, *“Biliyorsunuz ya, bir ağrısı vardır gitmenin / Nereye ama nereye olursa gitmenin / Hüzünle karışık bir ağrısı”* var derken ağrıyı ayrılığın acısı olarak değerlendirir. Aynı şekilde Murathan Mungan’ın *“Olmasa mektubun / Yazdıkların olmasa / Kim inanırdı / Senle ayrıldığımıza / Sanma unutulur / Kalp ağrısı zamanla / Her şeyi unutarak / Yaşanır sanma”* dizelerinde de ağrıyı manevi anlamda kullanır.

Ağrıyla ıstırap arasında derin bir fark vardır. Bütün hayvanlar ağrı duyar, ancak ıstırap çekmek insanlara mahsustur. Ağrı fiziksel bir olgudur, ıstırap ise ağrı tarafından oluşturulmuş duygusal bir ruh halidir. ıstırap, ağrı ile birlikte algılanan belirsizlik, depresyon, çaresizlik, kızgınlık, korku ve umutsuzluk duygularının karışımıdır. Bir anlamda ıstırap, ağrının karamsar bir ruh haliyle artırılmış şeklidir. Bunu edebiyatımızda en iyi yansıtan Peyami Safa’dır. Tüberküloz osteomyelit hastalığı nedeniyle çocukluğunu ve gençliğini hastane koridorlarında sıkıntı ve ıstırap içinde geçiren Peyami Safa, bu hastalığın fizyolojik ve ruhsal etkilerini “Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı romanında bir hasta olarak bize çok güzel anlatır. Kendi yaşam öyküsünden de alıntılar yaptığı romanı, hasta bir insanın hasta-hastane-hekim psikolojisini objektif olarak yansıtmaya ve hasta kişinin psikolojik çözümleneler yapması açısından türünün en güzel örneklerinden birisidir. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu romandaki roman kahramanının çektiği bedensel ve ruhsal, acı ve ızdırabı işgal altındaki İstanbul’un çektiği acı ve ızdıraplara benzetir.

Sabahattin Ali, sızıyı ağrı ve sancılara yeğler, ancak ansızın gelen ağrılarından yakınır. *“Beni en güzel günümde / Sebepsiz bir keder alır / Bütün ömrümün beynimde acı bir tortusu kalır / Ne kışı ne yazı isterim / Ne bir dost yüzü isterim / Hafif bir sızı isterim / Ağrılar, acılar gelir”*. Geleceğini şiirlerden görebilen hekim-şair Behçet Aysan, yakılmadan önce “Kozalak Yaktım Ben De” adlı şiirinde şöyle der. *“Kozalak yaktım ben de / sessizlikte- / ömrümün kozalaklarını / küllere sıvanmış / baştanbaşa dolaşıp / ağrıyan ormanı, / yağmur dindi sevgilim bak dinle / her şey dindi, acıysa dinmemiş halde.”* Bedri Rahmi Eyüpoğlu, uzaktaki hasta ve şair arkadaşı Nazım Hikmet’in sağlık durumunu *“Sılanın ufak tefek yollar / Ağrıdan sızıldan tutmaz elleri”* dizeleriyle bizlere aktarmak istiyordu. “Hababam Sınıfı”nın unutulmaz yazarı Rifat Ilgaz’da ağrı ve sızıyı ardi ardına sıralayarak çektiği ağrının şiddetini mevcut sıkıntılarını ekleyerek dizelerini kullanır. *“Yaşlandııkça azıyor romantizmalarımız / Bir günümüz bir günümüze uymuyor / Artıyor ağrılarımız, sızılarımız / Kapıyı kim vuracak belli olmaz / Kulağımız kırışte olmalı”*.

Karen Blixen, “Öykünün içine koyunca tüm acılar katlanabilir hale gelir.” derken yine aynı biçimde tutar acısını. Alfred de Musset “İnsan çırsa ağrı onun ustasıdır” der. Bahsettiği ağrı mı yoksa acı mıdır? Çünkü ağrı daha çok fizikseldir, acı ise ruhsal. Ama ikisi birbirinin içine geçer çoğu zaman. Nietzsche, ağrısına isim verir, “köpek” der ona. Ve onu her gün iç sokakları boyunca gezdirir. Shakespeare, “Diş ağrısına katlanan, katlanabilen filozof gelmedi hiç” diyor. Kant, dindirmeye çalışırken ağrısını hep başka konulara yoğunlaşmaya çalışmış. Montaigne, bir yeri ağrırken ölümü ve hayatı yeniden düşündüğünü belirtir. John Keats, “Zevk zaman zaman gelen bir ziyaretçidir; ama ağrı gaddarca bize sarılır kalır.” der bir yazısında.

Beyin kanserinden ölen şair Hasan Hüseyin “Neden böyle acılıyım / Neden böyle ağrılı?” diye sorarken belki de hastalığına teşhis konmamıştı veya sezgisel olarak araştırıyordu. Oysa ki Hasan Hüseyin Korkmazgil’in beynindeki tümörü araştıran başka biri daha vardı. 1980 yılında başlayan dostlukları ona şu şiiri yazdırmıştı; “Yücel’i bilmez misin be bedri / doktor değil mübarek / gecikmiş tanı / çay devirir bardak bardak / üstüne rakı / anlatırken sanırsın ki incesazdan hüseyini / ak gömleği geçirmesin sırtına / Hipokrat andı / bir de bahar bahar gülmez mi sana / al başını çık dağlara / Yücel’i bilmez misin be bedri / sâfi tümör celladı / kızdırmasin gelsin diyor / ‘bin kelleyi bir cıdaya dizerim / kızarsa beynim’ / diyor”. Şiirden de anladığımız gibi Hasan Hüseyin’in beynindeki tümörü araştıran ve ağrı konusunda dünya tıbbına bir çok katkı sunan Türk nöroşirürjisinin duayen hocalarından Yücel Kanpolat’tır (4). Pankreas kanserinden ölen Bilge Karasu “Acı Çeken Gövde” adlı yazısında “Sağlam gövde kendisinin farkında değildir; acı çeken gövdeyse sürekli olarak kendinin farkındadır. Bu da insana, önceleri, çok yadırgatıcı gelir. Sonra alışılırsa bile, acı çekmek gövdenin başkaldırdığı bir durumdur.” diyerek çektiği acıları vücudun bir kabul etme sorunu olarak anlatır. Kendi deyişle bademcik nahiyesine rastlayan habis urun yola getirilmesi için ışın tedavisi gören “Can Yücel”, “Doktor” başlıklı şiirinde çektiği acılara rağmen çareyi “Yaşamayı ölecek kadar sevmek”te görür. “Çaresiz dertlere düştüm / Yok mu bunun çaresi? / Var: / Yaşamayı ölecek kadar sevmek!”

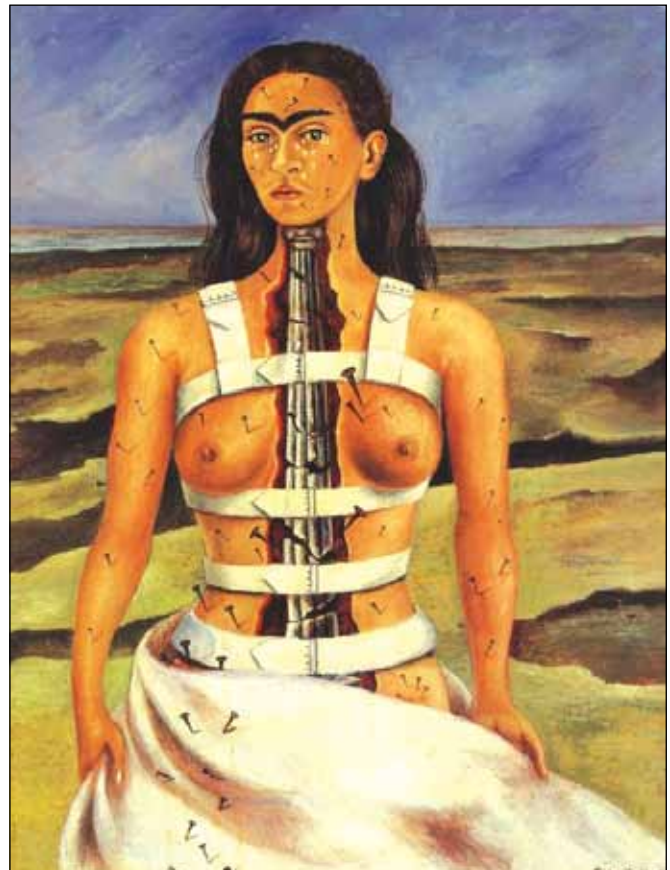
Ünlü hiciv ustası Neyzen Tefvik ise çektiği ağrıları hekimlere bağlar. Ve onları şu veciz şiiriyle hicveder. “Bir hazakat (doktor) zedeyim, midemi tıp tepti benim, / Kırk katır tepseydi yıkılmazdı bu sağlam bedenim, / Kapladı her yanımı sancı, elem, ağrı, bere, / Bir mezar oldu cihan, sanki etibba (doktorlar) haşere, / Hastane sanarak çok yere girdim çıktım; / İbret aldım oralardan da canımdan bıktım.”

Orhan Veli “Kitabe-i Seng-i Mezar” adlı şiirinde “Hiçbir şeyden çekmedi dünyada / Nasırından çektiği kadar” derken ağrının yaşamımızı ne kadar etkilediğini anlatır. Aynı şair “Baş Ağrısı” adlı şiirinde; “Yollar ne kadar güzel olsa, / Gece ne kadar serin olsa, / Beden yorulur, / Baş ağrısı yorulmaz”, derken belki de farkında olmadan kafa içi basınç artışı veya migreni tanımlıyordu.

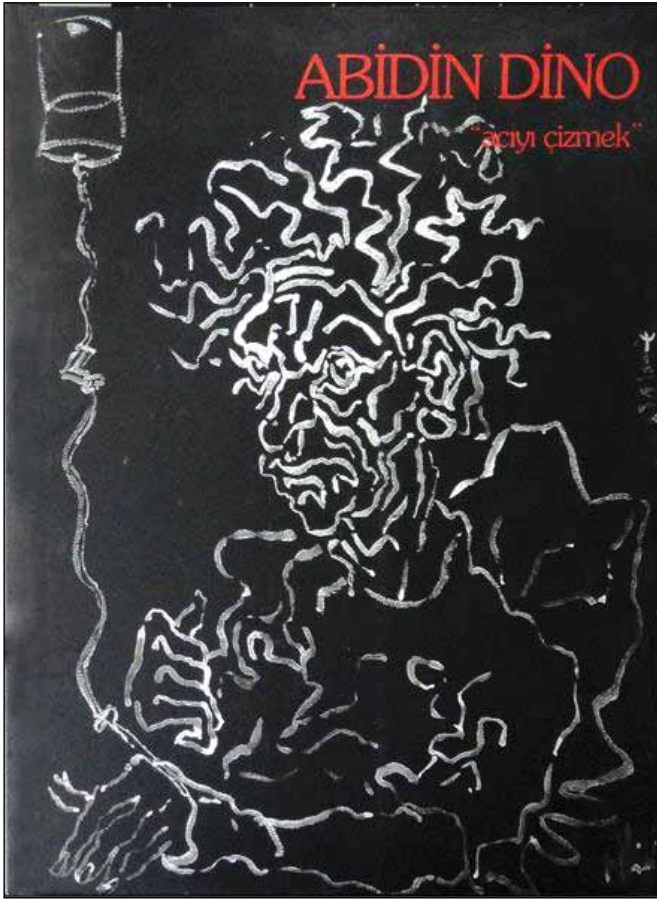
Halk şairi Aşık Veysel ise ağrılarını “Hastahane” adlı şiirinde “Ölmez hatıralar solmaz çiçekler / Hekimler ehbablar başımda bekler / İğne ilaç muayene gerçekler / Daha bu ağrıya çatma dediler.” diyerek ağrıya daha iyimser bir yaklaşım sergiler.

Dünya da acı çeken sanatçıların başında ressam Frida Kahlo gelir. Bir mektubun da çektiği ağrıları ve acıları şöyle anlatır; “Daha iyi olduğumu düşünmüyorum çünkü ağrılar her zaman aynı ve çok zayıfım. Daha önceki mektubumda söylediğim gibi bunun yerine inançlı olmak istiyorum. Bu ay para olursa bir röntgen filmi daha çekilecek ve daha emin olacağım. Olmazsa, her durumda, 9-10 Eylül gibi yataktan kalkacağım ve bu alet işime yarayacak mı ya da sonunda ameliyat gerekecek mi bileceğim. Korkuyorum ...” 1925’de 18 yaşındayken bir tramvay kazasında birçok yerden omuriliği ve leğen kemiği yaralanır. Aylarca yatağa bağımlı kalır ve alçıdan korse nedeni ile hareketleri çok kısıtlıdır. Bu esnada yaptığı ‘Kırık omurga’ isimli self-portresi, omurilik hasarının etkisini gösteren en vurucu sanatsal eserlerden biridir (Şekil 1). Portresinde kendisini omurgası birçok yerden kırılmış eski bir sütun gibi resmeder. Çıplak vücuduna batan birçok çivi ağrısının keskinliğini ve yaygınlığını gösterir. Kuru, çorak ve çıplak manzara ressamın acısının ve yalnızlığının sembolüdür (8).

Türk resim sanatının en büyük ustalarından biri olan Abidin Dino, geçirdiği rahatsızlıklar sırasındaki çektiği ağrı ve acılarını yansıttığı resimleri “Acıyı Çizmek” adlı kitabında toplamıştır (2,3). Abidin Dino, bu kitabını böbrek ağrıları çektiği sırada çizdiği 100’den fazla desen çalışması yaparak oluşturmuştur (Şekil 2, 3). Abidin Dino, yaptığı desen çalışmalarında kendi acılarını, aynı dönemde Vietnam savaşının acılarıyla birleştirmiştir.

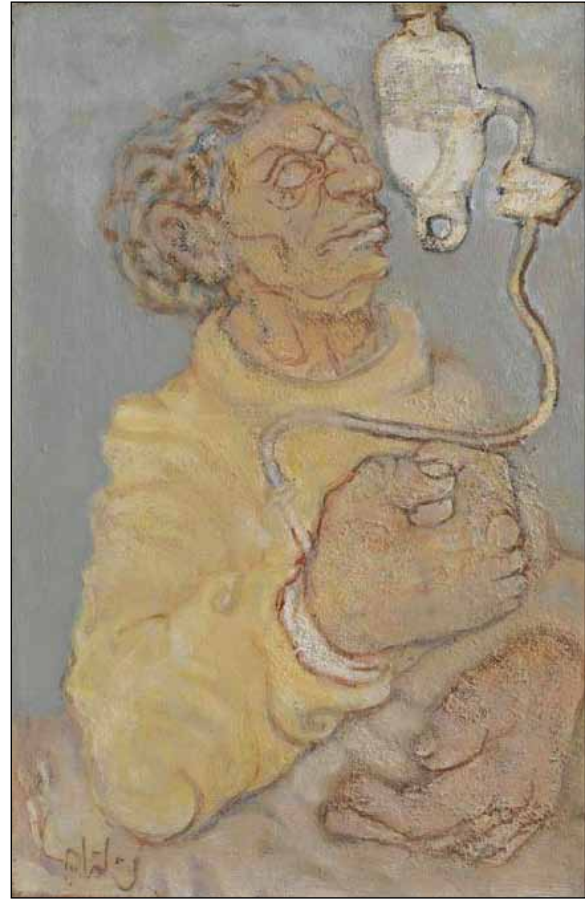

Şekil 1: Frida Kahlo’nun omurga yaralanmasından sonra çizdiği self-portre.

Şekil 2: Abidin Dino'nun "Acıyı Çizmek" kitabının kapağı.

Bu kitap dünyada "Ağrı"yı en iyi anlatan desenler olarak belirtilmektedir. Abidin Dino bu acıları çekerken aynı zamanda "mutluluğun resmini" yapmayı becerebiliyordu. Uzun bir süre bu çizimlerini sergilere koymayan ve kimselere göstermeyen Abidin Dino, bu durumu "sanatsal'dan çok yaşamsal oldukları için" diye açıklıyordu. Eşi Güzin Dino'ya, acının en güzel nasıl sağaltılacağını şu sevda sözleri ile gösteriyordu. "Ne iğne, ne hap, ilaçların ilacı sensin. / Sanırım en önemlisi, / İçime damla damla sinen gözlerin. / İyileşeceksem, beni onlar iyileştirecek"...

Şekil 3: Abidin Dino'nun "Acıyı Çizmek" kitabından bir desen.

■ KAYNAKLAR

1. Ayto J: Dictionary of World Origins Arcade, New York, 1990
2. Doğru B: Ağrıyı çizmek; Abidin Dino. Mozaik Dergisi 1, 2005
3. Edgü F: Acıyı çizmek. P (Sanat-Kültür-Antika) Dergisi: Tıp ve Sanat Güz sayısı, 2002
4. Kahiloğulları G: Neurosurgery in Turkish Poetry: Three poets, two poems and two neurosurgeons. Turk Neurosurg 25:353-356, 2015
5. Özgen L: Dizelere sarılı ağrılar. Mozaik Dergisi 3, 2005
6. Todd EM: Ağrının Kısa Tarihi. Güzel Sanatlar Matbaası, 2004
7. Warfield CA: Principles and practice of pain management, 1993
8. Yerdelen D: www.altinsehiradana.com/Makale/acinin-sanatsal...frida-kahlo.